

АНАЛОГІЯ - ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЮДИНИ І КОСМОСУ У РАННІЙ ГРЕЦЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ

Принцип аналогії є одним з універсальних принципів взаємодії людини і космосу відкритим в давньогрецькою філософією. Маючи на даному історичному етапі розвитку наукового пізнання дуже обмежену емпіричну базу, незначні можливості для перетворення та засвоєння світу, грецькі натурфілософи у своїх спробах отримати нові знання про дійсність, змушені були послуговуватися чи використовувати вже наявну, попередньо набуту інформацією і знання, які слугували розшифруванню незнаного, невідомого, через відоме, тобто по аналогії. Аналогія у даному випадку ставала своєрідним засобом чи методом, що давав можливість на основі готового знання про природу і, особливо про суспільство, зробити відповідні висновки стосовно сфери непізнаного, яке все очевидніше ставало об'єктом філософських рефлексій. Філософське мислення у своїх перших пізнавальних кроках було не в силі відразу осягнути сутність буття, його закони, а тому вдавалося до співставлення явищ природи, предметів за їх зовнішньою подібністю, співпадінням ознак, властивостей, способом існування, близькістю структурної побудови з тим, що вже було відоме. До речі, сам термін аналогія грецькою мовою *analogia* означав – пропорція, співмірність, подібність. Для тогочасного мислення складалася ситуація, коли усе те, що є відомим, знаним, прокладає дорогу до пізнання незнаного, ще не пізнаного, але подібного чи такого, що у чомусь співпадає з першим. Розвиток давньогрецької філософії засвідчує, що особливу роль аналогії відводилась соціально-політичній сфері. Цей тип аналогії складався на основі узагальнень достатньо великого соціального досвіду, що набула тогочасна людина за умов її активного життя у полісі, у взаєминах між громадянами свого міста-держави. Нагромаджений греками соціально-політичний досвід слугував вихідною точкою і для їх перших космологічних спекуляцій. Саме відтоді відкритий ними природний космос, по суті вибудовувався по аналогії зі структурною побудовою того політичного об'єднання, яким був поліс. Відтак, і знання про природний космос було не лише результатом чисто інтелектуальних спекуляцій навколо нього, але у значній мірі формувалося на основі того, що мислення почерпнуло у полісі у процесі його розміркувань

над його сутністю та способом функціонування. Тобто відбувалася очевидна екстраполяція того, що знане, відоме на ще незнане та незрозуміле – на природний об'єкт (космос). Пізнаючи останній, давньогрецька філософія широко використовувала для цієї мети і термінологію, запозичену із суспільно-політичної сфери. Так в Анаксимандра між елементами світу існують відношення, згідно яких одні речі несуть кару чи розплату за несправедливість вчинену стосовно інших (B2). Геракліт характеризує спосіб існування космосу, часто вживає поняття “змагання”, “боротьба”, “війна”, що, вочевидь, запозичені знову ж таки із політичної полісної практики. Та, зрештою, і термін “логос”, який у нього все виразніше утверджується у значенні об'єктивно закону буття, так само був перейнятий із сфери суспільного життя, із того його первісного значення - “слово”, “мова,” коли дія слова, його сила проявлялися у політичному житті, в ораторському мистецтві (B53,80,A22). І чи не це дало підставу Діодору заявити: “Твір Геракліта “Про природу” насправді присвячений не природі, а державі; тут природа виступає лише як аналог, паралель” (A1). Зрештою, це варто сказати і стосовно поняття, що так часто зустрічається в цей період – “погані свідки” (*kakoi martires*), яке поза усяким сумнівом було запозичене із юридичної практики греків і вживалося згодом у перших філософів, коли мова заходила про характеристику органів відчуття та їх пізнавальну надійність (B107).

Говорячи про світ, природу як про макрокосмос, давньогрецька філософія постійно акцентувала на максимальній подібності чи навіть намагалася віднайти гомогенну, ізоморфну його єдність із малим космосом, зі світом людини. На цій основі і допускалося, що відношення між елементами чи стихіями у природному космосі, здійснюються на тих самих засадах, що і відношення між людьми у полісі чи державі. Чи не звідси матеріальні елементи у Емпедокла, перебувають між собою у стані дружби та ворожнечі, як і люди (B22). У Демокріта атоми діють також як і в людей, котрі збираються на площі: сходяться, зближуються або ж розходяться, роз'єднуються, тиснуть одні на одних, штовхають одні одних (A47,49,66). Подібно ж і у космосі піфагорейців, який здавалося б сповнений виключно абстрактними, музично-числовими відношеннями, не важко віднайти такі поняття, як “рівність” (*isotes*), “мірність” (*sofrosine*), “добропорядність” (*eunomia*) та інші.

Аналогія, як особливий стиль мислимої діяльності спрямованої на пізнання світу, сформувався досить давно і його перші прояви не важко віднайти і в художній літературі. Саме у її лоні ми знаходимо такі художні

засоби відтворення і осмислення світу як порівняння, метафора, що і були змістовими рамками аналогії. До речі, ними дуже широко користувалися вже такі поети, як Гомер та Гесіод. Аналізуючи, наприклад, Гомерову Іліаду, А.Ф.Лосєв знаходить у ній 182 дуже важливі художні порівняння та епітети, які фактично і стали прийомами чи засобами, через які поет пояснював людське життя, існування світу та відношення людини до природи. Зауваження Ф.Х.Кессіді стосовно того, що художнє порівняння було не просто засобом освоєння світу, але і його важливим знаряддям пізнання, у повній мірі слід віднести у сферу мислення по аналогії. В умовах, коли ще не було можливості збагнути головні закономірності розвитку світу дослідним шляхом, шляхом експериментального вивчення, аналогія, зрозуміло, ставала виключно поширеним пізнавальним інструментом, духовною опорою у теоретичному засвоєнні навколишньої дійсності. Необхідно зазначити, що і філософія наступних віків також широко послуговувалася зазначеним принципом. Це добре засвідчено у середньовічній схоластиці з її принципом аналогії сутого чи аналогії буття (лат. *Analogia entis*). Саме вона була покликана з'ясувати відношення між вічним буттям Бога і перехідним життям його творіння. Останнє було подобою його сутностей, але при цьому зберігалася принципова відмінність між їх природою.

Володимир Терещенко

Київського Національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, м.Київ

ВОЛОДІННЯ ЯК МЕХАНІЗМ СВІДОМОСТІ У ФІЛОСОФІЇ СТОЇЦИЗМУ

Взаємовідносини розуму та тіла стали проблемою, яка вирішувалася еліністичною філософією у зрізі пошуку конкретних механізмів імплікації розумних засад у світоставлення та вчинки людини. Найбільш впливова теоретична конструкція в цій царині спиралася на поняття *οἰκείωσις* та, відповідно, його латинські субститути — *rgima conciliatio* та *conciliatio naturae*. Відсутнє у філософському словнику Платона й Арістотеля, воно стало надзвичайно вжитковим у Академії та серед перипатетиків і набуло значення центральної етичної категорії у школі стоїків – як зауважив Б.М. Нікольський “більшість дослідників переконані в справедливості твердження Ціцерона, що всі філософи еліністичного часу виводили свої вчення про кінцеву мету із аналізу “першого прагнення” [Нікольський, с.116].